

RELIGIÓ I EVANGELI

JOSÉ COMBLIM

João Pessoa PB, Brasil

És doctrina comuna i opinió generalitzada que el cristianisme "és una religió". La mateixa autoritat afirma amb molta força que l'Església és essencialment una entitat religiosa. Hi insisteix tot afirmant que l'Església és una institució religiosa i no pas política, encara que tingui una doctrina social, però aquesta no legitima cap doctrina política. Tanmateix, tenir una doctrina social no és comú en les religions.

El cristianisme procedeix de Jesús de Natzaret. Jesús era jueu, però tot el seu comportament i les seves paraules critiquen la religió oficial del seu poble, la religió ensenyada pels sacerdots, pels doctors i pels ancians. "Jesús va desintegrar la religió dels jueus i no en va fundar cap". Jesús no va ensenyar cap doctrina religiosa, no va fundar un culte, no va fundar una institució religiosa. "Després d'ell", a poc a poc, els deixebles van erigir un edifici religiós que, durant els primers segles, va ser molt modest, i tan sols es va desenvolupar quan l'Església va ser adoptada com a religió imperial romana.

Jesús va avenir per proclamar un evangeli. Aquest evangeli era l'anunci del "regne de Déu a la terra". El regne de Déu havia de ser com una nova creació, una refundació de la humanitat, lliure de l'esclavatge del pecat, lliure per tal de formar un món de pau i de fraternitat on el mateix Déu hi habitaria.

La religió consisteix en un conjunt d'institucions per les quals els éssers humans volen anar cap a Déu, per adorar, suplicar, agrair, demanar perdó. Ara bé, Jesús anuncia que no necessita buscar Déu perquè Ell ha vingut per pròpia iniciativa abans de qualsevol recerca humana. Déu ja ha perdonat els pecats i s'està amb el seu poble per a qualsevol mena d'ajuda. Crida tots els éssers humans per construir un món nou. Es tracta d'una megapolítica, d'una política mundial, d'un projecte de transformació de totes les relacions socials i del mateix interior de l'ésser humà. Abans de ser una religió, el cristianisme és "l'anunci d'un canvi total de la humanitat en tots els seus aspectes" (personal, social, polític, econòmic, cultural, etc.) No ve pas a destruir tot el que existeix, tota l'evolució cultural, política, econòmica, etc. Ve per salvar tot el que hi ha de bo a la vida en aquest món. Ve per redreçar el que estava tort. Conserva i promou tot allò que hi ha de veritablement

humà en la humanitat i destrueix el que és inhumà.

L'evangeli ha demostrat, durant 2.000 anys, que era una força de transformació personal i social. Ha despertat la llibertat tant en el pla personal com en el pla social. Ha provocat una transformació de la manera de viure. Ha lluitat contra l'esclavitud, la guerra, la pobresa i la dominació econòmica. L'evangeli orienta cap a un futur diferent en comptes de continuar el passat i considerar que l'edat d'or formava part del passat.

Va esdevenir-se, amb tot, que en la història del cristianisme "l'evangeli va ser contrabançat per la religió". Va néixer una religió cristiana que va manifestar tots els caràcters de les religions. Moltes vegades l'evangeli va quedar reduït a una petita minoria de creients entremig d'una massa de persones religioses que volien conservar el passat i impedir els canvis cap a un món més humà. Hi va haver situacions en què l'evangeli estava sent viscut per persones apartades de la institució catòlica. La religió catòlica els va semblar una nosa, la nosa més gran en la recerca d'un món més humà. No era Gandhi qui deia que trobava estrany que els cristians eren els que menys entenien l'evangeli de Jesús? En qualsevol cas, ell sí que l'entenia.

Les religions poden pensar que sempre han existit i que sempre han romàs iguals. Però en realitat totes s'han anat formant a poc a poc, "amb el pas dels segles, i han evolucionat molt" sense que una sola generació pogués adonar-se del canvi lent i continu. Tan sols el judaisme i les religions nascudes a partir del judaisme poden invocar dates històriques de fundació.

L'ésser humà "és un ésser religiós". La religió sempre ha estat en el centre de la cultura, i la font de les obres culturals més belles del món. Ha estat i encara és font activa de cultura, per bé que ho sigui menys que temps enrere. La religió ha estat l'ànima de totes les cultures. L'actual crisi de la secularització no desmenteix aquesta tesi. El desenvolupament de les tècniques i de la racionalitat científica ha fet que els éssers humans dediquessin cada cop més temps a les activitats científiques, tècniques i econòmiques. Han creat un munt d'objectes útils que els han dut a un consum que absorbeix tots els seus recursos. Dediquen

la major part del temps a guanyar diners per comprar tot el que se'ls ofereix al mercat. No queda temps per a la religió, que és una activitat gratuïta, un temps perdut econòmicament parlant.

Aquesta situació ha perjudicat els grans sistemes religiosos que abastaven bona part del temps, els pensaments i les relacions socials de la humanitat. Amb tot, "la religió no ha desaparegut". Als Estats Units hi ha 38.000 religions registrades. A les grans ciutats brasileres hi ha centenars o milers de religions, encara que moltes no estiguin registrades. Són religions més fragmentàries, més simplificades, generalment per a grups més petits, sense cap gran sistema doctrinari, amb un culte molt reduït i gairebé sense institució religiosa. Són grups que es reuneixen al voltant de persones carismàtiques que ofereixen un servei religiós ràpid i accessible a tothom. No necessiten una iniciació prolongada. Ofereixen molt i exigeixen poc. Molt sovint no demanen ni un compromís personal. Però donen respostes a les necessitats sentides per tothom o quasi tots els éssers humans.

Els éssers humans no poden entendre "el sentit de la seva vida". Viuen en un món misteriós. Les explicacions científiques deixen de banda el més important de la vida. La religió explica el misteri de l'existència, el misteri del temps de la vida, del naixement i de la mort. Explica la relació amb un món en gran part estrany. Per què hi ha cataclismes, sequeres, inundacions, terratrèmols, tempestes? El món exterior sembla alhora agradable i útil, i perillós. L'ésser humà no s'entén a si mateix: quin és el perquè de totes les emocions, els temors, les rivalitats, les desavinences, les aspiracions a una altra manera de viure, tots aquests desitjos i tota aquesta vida emocional? Què és el que ocupa la ment dels homes i de les dones? No cal donar més explicacions sobre les religions perquè les ciències de les religions, la psicologia religiosa, la sociologia religiosa, l'antropologia religiosa han estudiat tots aquests fenòmens.

Tot plegat genera la idea que aquest món és dirigit per "forces exteriors, sobrenaturals", a les quals es donen diverses representacions: déus, àngels, sants, esperits, forces ocultes. Ja que no podem controlar o dirigir la nostra vida, necessitem relacionar-nos amb aquestes forces amagades. Els éssers superiors creen temors o desitjos. Poden ser perillosos o favorables. La religió ofereix mitjans per vèncer el temor i satisfer els desitjos. Però cal saber com fer-ho. La religió ensenya la

manera de fer-ho.

En una societat desintegrada com ara la nostra societat de capitalisme radical, la religió ofereix una identitat. Al costat del club de futbol, de clubs socials com el Rotary, al costat del partit polític, la pertinença a una religió contribueix a situar una persona dins d'una societat atomitzada en què el sistema econòmic redueix l'ésser humà a la condició de simple consumidor. La gent diu: "Jo sóc del Flamengo, o del Corinthians, o soci del Rotary, o voto el Partit dels Treballadors" i d'altres coses semblants. Però també diuen: "sóc catòlic, o luterà, o presbiterià, o testimoni de Jehovà, o espiritista, o *xangozeiro*..." Això situa i "dóna identitat" a una persona dins la societat.

Totes les religions són "construccions humanes", encara que puguin invocar un "origen sobrenatural", una revelació d'ens celestials. Podem dir que sorgeixen per l'energia del Déu creador, però podem dir el mateix de l'economia, de l'art, de l'organització social i tot el que és humà. No hi ha una creació específicament de la religió.

Les religions "són conservadores". Resisteixen tots els canvis. El seu ideal és l'estabilitat en tot: en la política, en l'organització social, en la cultura. Són les últimes que es conformen amb el canvi en la societat. La seva visió del món és cíclica. No poden entendre el valor dels canvis perquè no entenen que el futur pugui ser millor que el passat.

Quan una religió domina totalment un país, aquest roman idèntic a través dels segles. Tan sols entra en un progrés quan noves forces socials o culturals poden equilibrar el conservadorisme religiós. Els déus no ofereixen cap estímul per als canvis. Les religions troben que qualsevol canvi tan sols pot portar el caos.

"Què va passar amb els deixebles que Jesús va deixar sense religió?" En un primer moment, van estar esperant l'arribada imminent del Messies. L'espera substituïa la religió. Quan van constatar que el Messies no vindria tan aviat, es van haver d'acostumar a viure en aquest món i interpretar tot el que Jesús havia dit i fet com a orientació per viure en aquest món. L'evangeli va ser transmès i "adaptat" a les circumstàncies de cada fase de la història. Però no van poder viure sense religió, de la mateixa manera que ningú no viu sense religió. Al segle II els pagans encara podien considerar els cristians com ateus, perquè "no tenien cap religió". Però una religió estava en fase de construcció.

Jesús no havia fundat cap culte i tampoc mai no

va voler que el tractessin com si fos un objecte de culte. Un cop ressuscitat, els deixebles van començar a invocar-lo com un objecte de culte. Jesús només els havia demanat que el seguissin, però els deixebles es van empecar un culte. Es van inspirar en l'Antic Testament i més tard també en les "religions paganes". Dels senyals deixats per Jesús, en van fer un culte, en forma de "sacraments" religiosos (el baptisme, l'últim sopar), que, en un principi, no tenien cap significat religiós.

Cada generació i cada regió va portar algun escreix o variació en el culte a Jesús. Jesús no va deixar cap doctrina, però van fer-ne objecte de doctrina. Un dels exemplars més antics és el "Símbol dels Apòstols". Més tard van crear tot un "sistema teològic". Jesús havia enviat dotze missioners arreu del món perquè proclamessin l'arribada del regne de Déu. No va organitzar res ni va preveure què passaria després de la mort d'aquells dotze deixebles. Aquests van crear a poc a poc un "sistema" de lleis, de regles, de ministeris. A finals del segle II, el bisbat ja estava instal·lat en quasi totes les regions evangelitzades.

La religió cristiana va créixer i va passar per una sèrie de transformacions fins a constituir el sistema actual de l'Església catòlica i de les Esglésies reformades. Les Esglésies afirmen que aquestes transformacions no canvien gens la seva religió. Els elements de la religió van arribar en gran part de l'Antic Testament, de la tradició sacerdotal i de culte. I també de les religions que els cristians van freqüentar durant l'expansió de l'Església. La "tesi oficial" és que el cristianisme va purificar totes les religions paganes, acceptant tan sols les influències que no eren cap nosa per a la tradició evangèlica. La tesi és "discutible".

El gran problema és que durant els segles de la cristiandat "la religió cada cop va ocupar més espai en les esglésies, fins al punt d'ocultar l'evangeli". Tots els historiadors de l'Església a l'Amèrica Llatina no poden sinó confirmar aquesta situació. Charles Maurras, publicista francès ateu però d'extrema dreta, va escriure que felicitava l'Església perquè havia aconseguit extirpar el verí perillós de l'evangeli. Pot semblar exagerat, però té bona part de raó. En molts llocs i en moltes èpoques, ser cristià era practicar el culte, observar els manaments, acceptar una doctrina misteriosa i obeir el clero. L'evangeli era usat com a element litúrgic. En la litúrgia cal llegir els textos, però no cal pas entendre'ls, ni tan sols escoltar-los. Únicament la lectura és sagrada.

En la cristiandat, cada cop més, el clero va controlar

una doctrina abundant i rigorosa, vigilada per un magisteri sever que reprimia –o encara reprimeix– les possibilitats d'errors o de desviaments. Es va crear una teologia que, sobretot després del Concili de Trento, va estar al servei de la Inquisició, defensant totes les tesis de la jerarquia, fins i tot quan entraven en conflicte amb les ciències o la història. I l'organització estrictament monàrquica exigia i encara exigeix una "submissió total, fins i tot del mateix pensament". En una Església de "pensament únic" es feia difícil seguir el camí de l'evangeli.

Sempre han reaparegut "grups profètics", poblacions pobres que vivien sense contacte amb tot el sistema i podien viure l'evangeli sense ser molestats per les exigències de la religió. Sempre hi ha hagut una minoria. Però encara avui, quan la societat occidental s'ha secularitzat en gran part, el sistema religiós de les Esglésies mantenen una disciplina rigorosa que no deixa espai per a la creativitat o les transformacions socials.

La història del cristianisme és una "tensió permanent entre dos pols": el pol evangèlic i el pol religiós. Totes les reformes d'inspiració evangèlica han derivat cap al pol religiós en menys d'un segle. S'han transformat en institucions religioses. Va ser el que va succeir amb les Esglésies reformades o amb els moviments evangèlics a l'Església catòlica. Per exemple: les grans fundacions d'instituts anomenats "de religió" (els monjos, els pidolaires, les societats sacerdotals, les congregacions religioses). Arriba un moment en què sorgeixen tendències cap a una tornada al pol evangèlic. De vegades aconsegueixen obrir un espai. En d'altres situacions són eliminades per l'inflexible sistema religiós.

Si ens preguntem per què tantes vegades en la història –i també en la història recent–, els "catòlics han estat i encara són tan conservadors", no ens cal anar a buscar gaire lluny la resposta. "Quan es prioritza la religió, el conservadorisme és inevitable". És una cosa inconscient. Senzillament passa que les preocupacions per lluitar contra la pobresa, l'esclavitud, la guerra, la dominació de classe, de raça, de cultura, o econòmica, no penetren en la consciència. La religió és viscuda "fora d'aquest món històric, en un món simbòlic que es torna indiferent al món material" en què el nostre cos ens col·loca.

És per això que hem de tenir cura perquè el diàleg o l'aliança entre les religions no es torni una unió conservadora en la qual cada religió procura salvar la seva posició social, sense preocupar-se per la vida

terrenal, personal i social. El diàleg mundial també haurà de ser amb tots aquells que no creuen en cap sistema religiós institucionalitzat, aquells que són conscients de la història de les religions i s'ho miren amb recel.

“No es tracta de suprimir la religió”. Primer perquè és impossible: la religió és una necessitat de l'ésser humà. Segon perquè la societat secularitzada i capitalista només deixa la religió com a espai de llibertat. Però la nostra preocupació és que la religió no es torni tan exclusiva, tan definida que no accepti el moviment històric creat per l'evangeli de Jesús.

Durant els inicis de la conquesta d'Amèrica hi va haver alguns grups de missioners (dominics i franciscans) que venien amb la intenció d'evangelitzar. Es van mostrar pobres, desvinculats dels conqueridors, criticant i denunciant els abusos i els crims dels conqueridors. Els noms són sempre citats per defensar l'Església de les acusacions de col·laboració amb els conqueridors, cosa que en realitat va ser el que va succeir. Els mateixos dominics que a la *Hispaniola* van excomunicar els espanyols, van ser denunciats al rei per d'altres religiosos que també eren allà.

Després del Concili de Trento, que va obligar els monjos a viure als seus convents, l'evangelització va ser pràcticament abandonada, excepte en alguns casos com ara les anomenades “reduccions” del Paraguai, finalment condemnades pel Papa a instàncies dels Reis Catòlics. El clero es va dedicar a “estructurar una cristiandat que fos una prolongació de la cristiandat espanyola”. La religió cristiana es va difondre a tot arreu. N'hi ha prou amb visitar les antigues ciutats colonials per veure la importància dels temples o dels convents: Quito, Lima, Ouro Preto, Salvador de Bahia, Mèxic, Oaxaca i moltes d'altres, que són testimonis d'una cristiandat puixant, amb moltes festes, molt d'or, molt d'art religiós, processons fastuoses i un clero dotat de tots els privilegis. Els temples i els convents ocupaven més de la meitat de la superfície d'aquestes antigues ciutats. Era el triomf de la religió. Una campanya vigorosa de lluita contra la idolatria “va destruir gairebé tots els vestigis culturals i religiosos anteriors a la conquesta”. Els pobles indígenes van ser completament abandonats. Els van ser imposats els rites catòlics sense cap mena d'explicació, i van ser tractats de la manera més inhumana possible. On és que haurien pogut escoltar l'evangeli de Jesús?

“La religió no tan sols va tolerar, sinó que va recolzar la reducció dels indis a la condició d'esclaus, i

va recolzar l'esclavitud dels negres de l'Àfrica”. Sacerdots i religiosos tenien els seus propis esclaus. És per aquest motiu que el clero no va lluitar mai per l'abolició de l'esclavitud. Els indis i els negres van ser totalment lliurats als instints de dominació dels colonitzadors, que volien acumular ràpidament una gran riquesa mitjançant l'explotació del treball esclau. Tot plegat enmig del triomf de la religió a les ciutats colonials.

“La situació, en l'actualitat, encara no ha superat aquesta esquizofrènia de 450 anys”. Encara hi ha un enorme abandonament dels indígenes i dels negres, encara que hi ha illes on alguns bisbes, sacerdots i religioses han assumit la tasca d'alliberar els hereus d'aquests esclaus. Encara subsisteix una profunda pobresa, i sobretot una exclusió social dels indis i dels negres. Quants bisbes hi ha que siguin negres o indis? Quants negres hi ha a les parròquies? Quants indígenes? Quina és la formació religiosa que se'ls dona?

Per altra banda, a les classes superiors i en una gran part dels bisbes i del clero, hi ha una consciència de triomf: Amèrica Llatina, un continent catòlic! El Brasil, una nació catòlica! El Perú, un país catòlic! L'Argentina, un país catòlic! Etcètera. No miren aquells que són a sota i van ser esclaus. Quants negres hi ha a les avingudes i als barris rics de les ciutats? Quants indis o negres hi ha als centres comercials? Els blancs no assumeixen cap responsabilitat en l'opressió dels indis o dels negres. “La més gran desigualtat del món en un continent catòlic! Aquesta és la religió”.

I on es troba l'evangeli? Es troba, des dels anys 50 del segle passat, en algunes minories del clero i dels religiosos que es van instal·lar entre aquests descendents d'esclaus. Però la pastoral de l'Església els reserva una mínima part de les seves atencions. Molt d'amor en el culte, en els cants, en els grups de blancs... però molt poc servei! Un amor deslligat d'una realitat que no es vol veure. L'opció preferent pels pobres en pures paraules. Per entendre què passa encara avui dia, hem de veure la situació dels maputxes a Xile, en ple conflicte perquè els blancs els volen treure el poc que encara conserven a fi de dedicar-lo al desenvolupament econòmic dels blancs. “Amb la complicitat de l'Església”, que s'accontenta amb bones paraules i bones intencions, com a la ciutat d'Aporecida, sense cap conseqüència pràctica.

Necessitem, més que mai, “tornar a l'evangeli de Jesús”. Necesitem sortir del recinte clos de la cristiandat catòlica.

